

KISS SÁNDOR

ny. egyetemi docens

Debreceni Egyetem Francia Tanszéke

A DEBRECENI EGYETEM FRANCIA TANSZÉKE 1957 ÉS 2023 KÖZÖTT

A Debreceni Egyetem Francia Tanszéke jelenlegi formájában 1957 óta áll fenn; több éves kényszerszünet után ekkor nyílhattak meg újra a nyugati nyelvi tanszékek a vidéki egyetemeken. Az itt következő összefoglalás az azóta eltelt időszakra vonatkozik.

Kulcsszavak: egyetemtörténet, Debreceni Egyetem, Francia Tanszék

The French Department of the University of Debrecen has existed in its present form since 1957, that is when after several years of forced hiatus, Western language departments were reopened in universities in the country. The following summary covers the period since then.

Keywords: university history, French Department

Keretek

A Debreceni Egyetem Francia Tanszéke jelenlegi formájában 1957 óta áll fenn; több éves kényszerszünet után ekkor nyílhattak meg újra a nyugati nyelvi tanszékek a vidéki egyetemeken. Az itt következő összefoglalás az azóta eltelt időszakra vonatkozik; a Tanszék történetének első korszakával, amely 1923-as alapításával kezdődik, több publikáció foglalkozott.

A Tanszék rendeltetése újranyitásától kezdve középiskolai tanárok képzése volt; a tanári képesítést a diplomával együtt – az utóbbi évtizedekig – szinte mindenki megszerezte. Ugyanakkor a Tanszék elég hamar tudományos műhellyé tudott válni, és az oktatók megbecsültsége már a kezdetektől fogva nyelvtudásukon kívül kutatómunkájuk minőségétől is függött. Ezt a követelményt reálisnak mondhatjuk, ha felidézünk, hogy néhány évtizedig lehetséges volt viszonylag alacsony óraszámú tanítani – igaz, hogy minden oktatónak intenzíven kellett gondoznia a hallgatók nyelvtudását, és ez sok éven át küzdelmes és időigényes feladatnak bizonyult. A komolyan vett oktató- és kutatómunka, a tudományos teljesítmény és a folyamatosan épülő hazai és nemzetközi kapcsolatok révén a Tanszék viszonylag kicsiny, de stabil eleme lett a Bölcsészettudományi Karnak, leginkább önálló egységként, ill. egy ideig a nyugati nyelvek tanszékeiből alakult intézet részeként. Virágzóbb és szürkébb periódusok váltakozása ellenére, sok előre nem látott nehézség közepette munkatársainak elkötelezettsége ma is töretlen; erről tanúskodtak a Tanszék 1923-as alapításának százéves évfordulójára rendezett ünnepi alkalmak is: a Tanszék történetét megidéző kiállítás az Egyetemi Könyvtárban, találkozás régi hallgatókkal, nemzetközi tudományos konferencia.

A továbbiakban röviden szólok a Tanszék munkatársairól, az oktatásról, a tudományos munkáról, a kapcsolatok rendszeréről és az elképzelhető távlatokról. Köszönetet mondok Skutta Franciskának észrevételeiért és a szöveg végső megformálásában nyújtott segítségéért.

Munkatársak

Az újjászervezés munkálataira Herman József kapott megbízást, aki 1970-ig vezette a Tanszékot. Egyetemi pályafutását Budapesten kezdte, ahol már nevet szerzett tudományos kutatóként és szervezőként; Debrecenbe érkezve az új Francia Tanszék megalapozását minden tekintetben sikeresen végezte el. Ami az alapfeladatot illeti, gondoskodott róla, hogy a nyelvészetet, az irodalmat és a gyakorlati nyelvet egyaránt megbízható nyelvtudású és műveltség szempontjából is igényes

munkatársak tanítsák. Egy ideig szükség volt budapesti oktatók bevonására, de az 1960-as évektől kezdve már kinevelődtek azok a fiatal tanárok, akik oktatói és tudományos elkötelezettségükkel sokáig maradtak a Tanszék tagjai, és annak gyarapodását szívügyüknek tekintették. A szakterületek nem különültek el mereven, mindamellett az irodalom oktatását szinte kezdettől Gorilovics Tivadar gondozta, a nyelvészetét pedig maga Herman József, aki már megérkezésekor jelentős francia nyelvtörténeti munkássággal rendelkezett, és rövidesen nemzetközi hírű tudóssá vált. Gyakorlati nyelvórákat sokáig szinte minden oktató tartott, a hatvanas évek közepétől azonban már lehetséges volt anyanyelvi francia lektor alkalmazása. A Budapestről érkező vendégtanárok szorosán kötődtek a Tanszékhez; emlékezetes marad Lakits Pál tevékenysége a középkori irodalom, Nagy Géza működése a modern irodalom területén; utóbbi a Gondolat Kiadó lektoraként igényes műfordítói megbízásokat is szerzett a Tanszék munkatársai számára.

Herman József magas szintű és energikus szervező munkája nyomán létrejöttek a tanszéki munkát később is meghatározó, a Tanszék rangját emelő feltételek. Említsük első helyen a könyvtárat, amely az örökölt alapokon gyorsan túlnőve országosan is jelentős gyűjteménnyé vált, és a következő években is erőteljesen fejlődött; a francia gyűjteményen túl található benne gazdag irodalomelméleti, általános nyelvészeti és újlatin összehasonlító nyelvészeti állomány, mindezen területekről jelentős folyóiratanyaggal kiegészítve. Herman József hozta létre a Tanszék sajtó, francia nyelvű publikációs fórumát, a máig produktív *Studia Romanica* (a továbbiakban *SR*) elnevezésű sorozatot, amelyre külföldön is hamar felfigyeltek. Szintén az 1960-as években kezdett kiépülni a Tanszék nemzetközi kapcsolatrendszere.

Miután Herman József 1970-ben eltávozott Debrecenből, a Tanszéket Gorilovics Tivadar vezette 1991-ig. Ebben az időben a Tanszéken létrejött egy mintaszerűnek mondható szellemi és emberi közösség, amely az oktatás maximális komolyan vétele mellett segítette az egyéni tudományos profilok alakulását. A Tanszék minden tanárának továbbra is gondja volt arra, hogy a hallgatók magas szintű, ugyanakkor a gyakorlatban használható nyelvtudást, valamint szilárd műveltségi alapokat kapjanak, és hogy véleményüket bármilyen kérdésben kifejthessék. Gorilovics Tivadar szűkebb szakterülete szerint a modern francia irodalom kutatója volt, de elméleti szempontból is foglalkoztatta az irodalom mibenléte, és sohasem szakadt el a magyar irodalomtól. Ugyanakkor – számos magas egyetemi megbízatása mellett – a végsőkig lelkiismeretes pedagógusnak és körültekintő vezetőnek bizonyult, aki a Tanszéken folyó tanári és tudományos munkát minden részletében ismerte és segítette, a Tanszéket sikeresen bővítette. Rövid időn belül a Tanszék itthon és külföldön is elismert kutatóhely lett, számos tudományos együttműködéssel. Tanszékvezetői munkájának befejezése után Gorilovics Tivadar még több időt szentelhetett a magyar irodalom külföldi bemutatásának és a műfordítás kérdéseinek. Nyugdíjazása alkalmából a Debreceni Egyetemről megkapta a „professor emeritus” kitüntető címet. A Clermont-Ferrand-i Egyetem díszdoktorává avatta 2001-ben.

A Tanszék tudatos fejlesztésének eredményeképpen már az 1960-as években kialakult és az egyéni életutak változatossága ellenére is tartósan megmaradt egy olyan oktatói munkamegosztás, ahol a leíró nyelvtan, a nyelvtörténet, a régebbi korok irodalma és az újabb kori irodalom külön-külön gondozókra talált, és ez az elrendezés nagyjából megfelelt az illető oktatók tudományos érdeklődésének is. Közvetlenül az egyetem elvégzése után került a Tanszékre Oláh Tibor mint a leíró nyelvtan, Csűrös Klára mint a modern irodalomtörténet oktatója (később Budapesten folytatták pályájukat, előbbi mint a nyelvtanítás és a szótárszerkesztés specialistája, utóbbi pedig a 17. századi francia irodalom szakértőjeként); a nyelvtörténetet rövid ideig Kisari Miklós tanította. Ugyanehhez a nemzedékhez – sokáig a Tanszék derékhadát alkotó csoporthoz – tartozott Kiss Sándor, Vigh Árpád és Szabó Anna, más-más érdeklődéssel, de egyazon elkötelezettséggel. Közülük Kiss Sándor Herman József nyelvtörténeti iskolájához kapcsolódott, ami későbbi kutatásainak fő irányát is meghatározta; 1978 és 1990 között – kapcsolatát Debrecennel megőrizve – Herman József munkatársa volt az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, ahonnan visszatérve 1991-től 2005-ig vezette a debreceni Francia Tanszéket. Tanári pályáját itt fejezte be, akárcsak – minden megszakítás nélkül – Szabó Anna, aki irodalomtörténeti kutatásai mellett a kortárs francia

irodalmat is mélyen megismerte, és sokáig volt ennek közvetítője a *Nagyvilág* c. folyóiratban közölt írásaival. Sajátos utat járt be Vigh Árpád, aki a stílusalakzatok, elsősorban a hasonlat és a metafora tanából kiindulva a modern, nyelvészeti alapú retorikát kezdte tanulmányozni; később a pécsi egyetemen a Franciaországon kívüli, elsősorban a kanadai francia nyelvvel és irodalommal foglalkozott, amelyekről számos tanulmányt adott közre.

Az utánpótlás nevelése sikeres volt az 1970-es években is; a tehetséges hallgatókat a Tanszék tanárai igyekeztek időben kiválasztani és a tudományos munkára felkészíteni. Az új munkatársak részben a távozókat váltották fel; az oktatásban nem volt fennakadás, miközben új kutatói profilok is kialakultak. Halász Katalin a középkori irodalom mellett kötelezte el magát, és később méltán nyerte el az „irodalomtudomány doktora” fokozatot; Skutta Franciska egy akkoriban új diszciplínához, az irodalmi elbeszélés nyelvészeti szempontú elemzéséhez vonzódott, és szerteágazó tudományos tevékenységének később is ez volt a középpontja. Lukovszki Judit érdeklődése kezdettől fogva a drámai irodalomra és a színháztudományra irányult; irodalomtörténeti munkája mellett a vállalkozó hallgatókból francia nyelvű szintársulatot szervezett, amely „École des Bouffons” néven sok éven át sikerrel szerepelt itthon és külföldön, a tanár-diák együttműködés jeles példájaként. Marosvári Mária, aki középiskolai gyakorlattal is rendelkezett, a fordítás módszereit tanulmányozta, és a nyelvoktatás módszertanának lett oktatója és gyakorlati szakembere.

Szerencsés körülményeket kihasználva a Tanszékét tovább lehetett bővíteni az évezred végéig új munkatársak bevonásával. Érkezésükkel – részben a korszak tendenciáinak megfelelően – egyes kutatási irányok markánsabbá váltak. Néhány évig a 19. századi francia irodalom oktatója volt Ádám Anikó. Tegye Gabriella 19–20. századi francia írók életművét vizsgálta az elbeszéléselemzés módszereivel; később a veszprémi egyetemen a francia tanszék megszervezésében vett részt, majd visszatért Debrecenbe – kutatásait az „irodalomtudomány doktora” címmel tetőzte be. Frissen végzett doktorként került a Tanszékre Kálai Sándor, aki egy ideig a modern francia irodalom oktatásában vett részt. A Tanszék nyelvészeti doktori iskolájának elvégzése után lépett be a tanári karba Marádi Krisztina, aki egyszerre szakembere a fordító- és tolmácsolásnak, valamint a francia civilizáció oktatásának; egyúttal több újlatin nyelv ismerőjeként kitekintést nyújt a hallgatók számára fontos újlatin civilizációkra is. Csűry István és Nagy Andrea a debreceni diploma megszerzése után a szombathelyi tanárképző főiskolán tanítottak, majd a Tanszékre visszatérve a szövegnyelvészetnek lettek specialistái. Budapestről érkezett és rövid ideig dolgozott csupán a Tanszéken Lőrinszky Ildikó, ám ezalatt az irodalomtörténet művelésében jelentős teljesítményt nyújtott, és nagy figyelemmel kísérte a hallgatók fejlődését. Néhány éve került a Tanszékre Szilágyi Ildikó (korábban ugyanitt hallgató, majd posztdoktori állás betöltője); a tanszéki állomány kényszerű zsugorodása miatt az irodalom oktatását egyedül kell felvállalnia, azonban e rendkívüli terhelés mellett mélyreható verstani kutatásokat folytat, ami új szín a Tanszék tudományos palettáján. Az oktató munkához és tudományos közéletéhez immár két évtizede hozzájárulnak a Tanszék doktori hallgatói. A tanszéki munka sikeréhez és egyensúlyához természetesen szükség volt energikus vezetőkre – Csűry István 2005–2014, Tegye Gabriella 2014–2017, Nagy Andrea 2017 óta –, valamint odaadó és nélkülözhetetlen nem-oktató munkatársakra; a jelenlegi nehezebb körülmények között is kitűnnek szakértelmükkel és hűségükkel Forgács Anikó, tanszéki ügyintéző 1993 óta, valamint Tóth Eszter, tanszéki könyvtáros 1999 óta.

Oktatás

A francia nyelv, nyelvészet, irodalom és civilizáció oktatása során a debreceni egyetemen is felmerültek azok a problémák, amelyek a vizsgált időszakban általában jellemezték Magyarországon az egyetemi nyelvzakokat. A nehézségek több forrásból fakadtak. Elsőként a tantervet említhetjük, amely a maga igényességében egyenes folytatása volt a 20. század első felében felépült követelményrendszernek, részletes irodalomtörténeti, nyelvtani és nyelvtörténeti tartalommal. Az

ötvenes és hatvanas évek tantervei nem vetettek számot a hallgatók előképzettségével, elsősorban foggyatékos nyelvtudásával, amely szükségképpen adódott a középiskolai színvonalból és a korlátozott utazási lehetőségekből. Így – elsősorban vidéken – az elméleti és filológiai ismeretek átadása korlátokba ütközött. Ennek ellenére – mint a fentiekből is kitűnik – a debreceni Francia Tanszéken az oktatás egészében sikeres volt, beleértve a rátermett hallgatók kiválasztását, irányítását és felkészítésüket a tudományos kutatásra. Egy második nehézség, amelyet a hallgatók még az elsőtől is jobban éreztek, éppen abból adódott, hogy a gyakorlatban is használható biztos nyelvtudás megszerzése sokszor gyötrelmes munkát kívánt tőlük; a debreceni Francia Tanszék tanárai odaadón és elszántan törekedtek a tudatos és a mindennapi életben is használható beszéd és írás igényének kifejlesztésére. Eközben mind sürgetőbbé vált az a szükséglet – a szakemberek és a hallgatók részéről egyaránt –, hogy az idegennyelvi tantervekben helyet kapjanak a civilizációs ismeretek, beleértve az egyes országok újabb kori történetét. Az említett feszültségeket igyekeztek országos szinten tompítani, és az utóbbi évtizedekben sok hasznos reformintézkedés történt (az egyik országos francia oktatási reform kidolgozója éppen Gorilovics Tivadar volt). A változtatások nyomán a hallgatók nyelvtudása javult, a képzés éltszerűbbé vált; az elmélyültebb filológiai és nyelvtörténeti képzésről azonban le kellett mondani. A reformok nagy vesztese az irodalom volt: részben a középiskolából hozott örökség miatt is az olvasási kedvet mind nehezebb volt fenntartani, és gyérültek a francia irodalom történetére, valamint a magyar-francia irodalmi kapcsolatokra vonatkozó ismeretek. E kedvezőtlen tendenciákkal a Tanszék tanárai eredményesen szegültek szembe, megmutatva az irodalom és a mindennapi élet közötti kapcsolatot, az irodalom szerepét az emberi világ megértésében és az irodalmi nyelv fontosságát a franciaországi iskolarendszerben és művelődésben. Ezt az üzenetet a hallgatók jól fogadták; a középkori és a modern irodalom, valamint az elbeszéléselemélet területén egy időben sok, igényesen megírt szakdolgozat született.

A számos részleges tantervmódosítást a tanulmányi rendszer átfogó átalakítása követte, európai minták alapján. Mint ismeretes, az új, országosan érvényes előírás eltörölte a korábban kötelező ötéves képzést: az alapképzés végén diploma kapható három év után; öt év elvégzését csupán a tanári képesítés megszerzéséhez írták elő, valamint az alapképzésre épülő kétéves, ún. mesterképzéshez, amelynek keretében egyes szakterületeken mélyebb ismereteket lehet szerezni. Ez a mintegy tizenöt éve működő rendszer a gyakorlati képzésnek kedvezett, de annak sem eléggé: az elsajátítandó ismeretek és készségek köre az alapképzésben beszűkült, a mesterképzés pedig csupán kisszámú hallgatót vonz. A tanárképzés megerősítésére visszaállítottak egy ötéves osztatlan képzést, erős szakmódszertani irányultsággal. Az új rendszer pozitívumaként említhető a Francia Tanszék esetében mesterszintű fordító- és tolmácsolás létrehozása. Egészében azt mondhatjuk, hogy az új tanulmányi rend még átgondoltabb munkát és még nagyobb felelősséget ró az oktatókra, ha a képzés egyetemi jellegét meg akarják őrizni. A negatív tendenciákkal szemben bizonyos ellensúlyt jelent a doktorképzés; a Tanszék kezdettől, tehát az 1990-es évektől bekapcsolódott a Bölcsészkaron működő nyelvtudományi és irodalomtudományi doktori iskola munkájába, és nemzetközi együttműködés keretében a párizsi École Normale Supérieure-rel is végzett közös doktoráltatást. Emlékezetes marad a doktorképzés történetében Giampaolo Salvinak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Olasz Tanszéke munkatársának több éven át tartó tanári munkája a francia nyelvészet területén.

Kutatás

A Tanszéken folyó kutatómunka az itt vizsgált korszak kezdetétől széles területet ölelt fel, amelyen belül előbb-utóbb kirajzolódtak markánsabb irányok, ugyanakkor a kutatások témája és módszere igyekezett követni a szakterület nemzetközi fejlődését. Végigkísérik a periódust az irodalomtörténeti és nyelvtörténeti munkálatok; ezekhez adódtak hozzá a nyolcvanas évektől a mind elmélyültebb elbeszéléseleméleti és szövegnyelvészeti vizsgálatok.

Nyelvleírás és nyelvtörténet. Ami először a mai francia nyelv szerkezetét illeti, a Tanszék korán csatlakozott a hetvenes években kibontakozó, az Akadémia Nyelvtudományi Intézete által szervezett magyar-francia kontrasztív nyelvészeti kutatásokhoz; a magyar és francia nyelv egyes sajátosságainak összevetéséről cikkgyűjtemény is született (SR, 1974). Később a Tanszék részt vett a francia nyelvtan ma is használatos egyetemi tankönyvének megírásában (Kiss Sándor fejezetei, Tankönyvkiadó, 1985). Debrecenben készült a francia nyelvtörténet egyetemi tankönyve (Herman József munkája, Tankönyvkiadó, 1967; a szerző a nagyközönség számára magyar nyelven is elkészítette: Gondolat Kiadó, 1966). Mindamellet a Tanszéken folyó nyelvtörténeti kutatások elsősorban a francia és a többi újlatin nyelv kialakulására, ennek népi latin előzményeire, valamint a kései és (kisebb mértékben) a klasszikus latin nyelvre irányultak. Született egy francia nyelvű (később több nyelvre lefordított) monográfia a népi latin nyelvről (Herman József, Párizs, Presses Universitaires de France, 1967), egy-egy önálló kötet a kései latin szótagszerkezetről és igei mondattanról (Kiss Sándor, SR, 1972, 1982), valamint számos nyelvtörténeti tanulmány és nemzetközi konferenciákon tartott előadás (Herman József és Kiss Sándor). Herman József hiánypótló, nagy sikerű könyvet írt az újlatin nyelvek alárendelő kötőszórendszerének kialakulásáról (Berlin, Akademie-Verlag, 1963).

Irodalomtörténet. A Tanszék munkatársainak tudományos teljesítményei – még a nyelvészek esetében is – szinte mindig érintkeztek a francia irodalom történetének valamelyik korszakával vagy szerzőjével, és a Tanszéken folyó eszmecserék és műhelybeszélgetések is főként az irodalmi művek és kritikai feldolgozásaik körül forogtak. A figyelem leginkább két területre irányult. Az egyik a középkori francia regény, ennek kialakulása, fő tematikai vonulatai és szerkezeti változatai, a modern elbeszéléselemélet módszereivel kutatva. A munkálat szintézishez is érkezett, Halász Katalin könyvével: *Egy műfaj születése* (Orbis Litterarum, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998); ezt az összefoglalást a szóban forgó szakterületen megelőzték francia nyelvű monográfiák (szintén Halász Katalintól, SR, 1980 és 1992, ill. korábban Lakits Pál nemzetközi visszhangra talált könyve a középkori novelláról, SR, 1966). Szélesebb kutatói réteget mozgatott meg egy másik irodalomtörténeti korszak, a 19–20. század; ezen a terepen a kutatómunka során kialakultak egyes vonzéspontok és módszerek, amelyek a magyarországi francia tudományosságon belül létrehoztak egy sajátos debreceni profilt. Elsősorban nagy epikusok életműve került fókuszba. George Sand regényeinek tematikai és szerkezeti feldolgozását nyújtja Szabó Anna sok tanulmánya (összegyűjtve: SR, 2010), aki a regények szereplőinek külön kötetet is szentelt (SR, 1991), továbbá kiadta az író által regényeihez készített előszavakat (SR, 1997), és nemzetközi George Sand-konferenciát rendezett a Francia Tanszéken (az előadások szövege megjelent: SR 1993). Roger Martin du Gard magyarországi kutatásának egyik központja szintén Debrecen lett, Gorilovics Tivadar munkái révén; a *Studia Romanica*-sorozat első kötetét egyébként éppen ő készítette, Martin du Gard eszmevilágának forrásairól (1962). Nemzetközi kapcsolatokba is illeszkedő kiterjedt munkálatokat kezdeményezett ugyanő Jean-Richard Bloch életművének feltárására: tanulmányokkal és levelezéskiadásokkal járult hozzá egy közeletben is cselekvő baloldali író portréjának megrajzolásához. Kandidátusi értekezésében egyébként Gorilovics Tivadar áttekintette a 19. század második felének francia irodalmi irányzatait, az irodalomszociológia szempontját is érvényesítve. – Az utóbbi százötven év más íróiról is készültek alapos tanulmányok, akár teljes könyv formájában: írónőkről adott közre számos elemzést Tegye Gabriella, többek között a tanszéki sorozatban (Colette-ről, SR, 1988, majd Rachilde-ről és Marguerite Audoux-ról, SR, 1995); Ionesco drámaírói munkásságának szentelt kötetet Lukovszki Judit (*Ionesco képei*, Orbis Litterarum, 2005). Olykor a Tanszéken átmenetileg működő munkatársak is hozzájárultak az impozánssá szélesedő irodalomtörténeti panorámához, egy-egy kötet erejéig: Zoláról írt Szakács László (SR, 1990) és Kálai Sándor (Orbis Litterarum, 2009), Flaubert-ről Lőrinszky Ildikó (Orbis Litterarum, 2005). Többen foglalkoztak Marguerite Duras regényeivel, a legbehatóbban Skutta Franciska (először egy külföldön is méltatott értekezésében, SR, 1981), aki későbbi tanulmányaiban Duras drámáira és filmjeire is kitért. Az elbeszélő irodalomról és drámákról szóló könyvek és cikkek mellett újabb időkben fontos hely jutott a modern francia lírának. Gorilovics Tivadar szerkesztésében és

közreműködésével jelentek meg egy Guillevic-konferencia előadásai (Orbis Litterarum, 2009); a versfelépítés általános kérdései és a verstan foglalkoztatják Szilágyi Ildikót, aki két önálló kötetet szentelt az utóbbi százötven év francia költészetének (SR, 2004 és 2021). Az összehasonlító irodalomtudomány és közelebbről a magyar-francia irodalmi kapcsolatok története természetes és szükséges módon jelenik meg a kutatók munkáiban. Átszövi Gorilovics Tivadar tevékenységét, akinek habilitációs értekezése (1997) éppen Ady Párizsáról szól, és aki kétnyelvű antológiát szerkesztett Illyés Gyula és József Attila műveiből (Debreceni Egyetem, 2002 és 2005). Önálló kötetet adott közre ebből a tematikából Szabó Anna (Paul Valéry fogadtatása Magyarországon, SR, 1978).

A szövegek nyelvészeti szempontú megközelítése. A Tanszék munkatársai természetesen – a tanításban és a kutatásban egyaránt – mindig dolgoztak szövegekkel, azonban a nyelvtudomány fejlődésével kikristályosodtak olyan diszciplínák, amelyek a szöveg valamelyik aspektusát új elméleti megvilágításba helyezték. Ezek az újabb irányzatok visszhangra találtak a tanszéki munkálatokban, és sokszor váltak termékeny viták tárgyává az egyes szakterületek képviselői között. Említsük először a retorikát, amely régi tan ugyan, de az ún. liège-i iskola új nyelvészeti keretbe helyezte. Ennek ihletésére készítette el Vigh Árpád – számos résztanulmány mellett – *Retorika és történelem c.* könyvét (Gondolat, 1981), amelyben a magyar retorikai hagyományt is feldolgozta; a könyv akadémiai nívódíjban részesült. A modern irodalomtudomány és nyelvtudomány fontos találkozási pontja a narratológiának is nevezett elbeszéléselemélet, amelynek módszereit a Tanszék több kutatója is sikerrel alkalmazta. Skutta Franciska külön tanulmányban mutatta be ezt a diszciplínát (*Filológiai Közöny*, 1985); az elmélet történetére vonatkozó munkáit és egyéb narratológiai elemzéseit francia nyelvű kötetben gyűjtötte össze (L'Harmattan Kiadó, 2015). A szó szoros értelmében vett szövegnyelvészet az 1970-es években honosodott meg Magyarországon, és az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XI. kötete mutatta be átfogóan 1976-ban; ebben a Tanszék Kiss Sándor tanulmányával vett részt. A Tanszék munkatársai – számos hosszabb tanulmány mellett – külön szövegnyelvészeti köteteket is adtak közre, elsősorban a francia nyelv egyes részrendszereire vonatkozóan; közülük többen is már mintegy húsz éve részt vesznek a Petőfi S. János által alapított és a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke által gondozott *Officina Textologica* nevű sorozat munkálataiban. Ebben a sorozatban mutatta be Csűry István a szövegösszefüggés létrehozásának egyik központi tényezőjét (*Kis könyv a konnektorokról*, 2005); ugyanő korábban már készített önálló francia nyelvű kötetet az ellentét szövegbeli kifejezéséről (SR, 2001). A szövegösszefüggés problémáját a névmási rendszerrel kapcsolta össze szintén önálló kötetekben Nagy Andrea (SR, 2003 és 2017). A fordítás kérdéseinek vizsgálata (ideértve a műfordítást is) szintén tudományos szövegnyelvészeti háttérrel történt a Tanszéken; sok részlettanulmány mellett erről tanúskodik Marosvári Mária tanulmánya Zola magyar átültetéséről (SR, 1990) és legújabban Marádi Krisztina és Nagy Andrea antológiája, amely a francia szöveg magyarra fordításának nehézségeit mutatja be (SR, 2023). Francia irodalmi szövegek átültetéséből – amely a magyar kultúrának hagyományos nagy vállalkozása – a Tanszék több munkatársa is kivette a részét.

Kitekintés

Látnunk kell végezetül, hogy az itt felvázolt oktatási és kutatási tevékenység nem légtüres térben, hanem gazdag kapcsolatrendszerben és jól kitapintható tágabb kontextusban folyt. Hatékony segítői voltak sokáig a magyar-francia kulturális egyezmények döntéshozói, tanári és hallgatói ösztöndíjakkal, nemzetközi hírű vendégelőadók és színházi produkciók meghívásával, valamint lektori állások fenntartásával, és a hajdan oly bőkezű budapesti Francia Intézet, amelynek munkatársai szívügyüknek tartották a tanszéki könyv- és folyóiratállomány bővítését, és előmozdították a francia egyetemekkel fenntartott tudományos kapcsolatokat. Az 1990-es évektől kezdve az európai programok segítségével sikerült megalapozni a Tanszék elektronikus infrastruktúráját; ezekben a programokban a Tanszék az első pillanattól kezdve részt vett, és népszerű – nemcsak franciaországi – hallgatói és oktatói Erasmus-cserkapcsolatokat épített ki.

Állandó képvisellete van a magyarországi francia tanszékeket összefogó Egyetemközi Francia Központban. És természetesen hálaival tartozik a Tanszék a Kossuth Lajos Tudományegyetem, későbbi nevén Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának a sokféle támogatásért. Az évtizedeken át kedvezőtlen politikai és ideológiai kontextus a Tanszéken nem éreztette hatását: az ismert történelmi körülmények ellenére a Tanszéken sem az oktatásban, sem a kutatásban soha nem érvényesültek a tudománytól és a humanitástól idegen politikai szempontok.

A Francia Tanszék története a régi és mostani munkatársak emberi minősége és elkötelezettsége folytán sikeres. Nem volna helyes véka alá rejteni az újabb időkben feltűnő árnyoldalakat: a francia nyelv iránti érdeklődés országos csökkenését és a gazdasági megszorításokat; a bajokat fájdalmasan tetézte a Tanszék több, még ígéretes munkák előtt álló tagjának – Halász Katalinnak, Gorilovics Tivadarnak, Tegye Gabriellának – végső távozása. A jelenlegi munkatársak igyekeznek megküzdeni a mindennapi nehézségekkel, és terveknek sincsenek híjával; segíti őket ebben a hagyományok őrzése és az emlékezés.

E feljegyzés készítője szükségképpen felteszi magának a kérdést: kit fog érdekelni ez a történet egy körülhatárolt szakma kisszámú képviselőjén túl? A válasz csak az lehet – és ezt talán ki lehet olvasni a fenti szöveg egyes megfogalmazásaiból is –, hogy azok az előrevivő lépések, amelyekről itt szó volt, rendelkeznek valamilyen távolabbra mutató, egyetemesebb jelentéssel is, és megmutatják közösen épített, termékeny műhelyek kibontásának lehetőségét.

A középkori Párizsban a Szajna hajósainak volt egy jelmondata, amely később Párizs címerébe is belekerült: hajójuk hánykolódik a vízen, de nem fog elmerülni. *Fluctuat nec mergitur*. Úgy legyen.